

ДО ДЖЕРЕЛ: ПСИХОАНАЛІЗ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

УДК 821.161.2-1.09

ДИСКУРС КОЗАЦЬКОЇ СВІДОМОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРИКО-ГЕРОЇЧНІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XVII СТОЛІТТЯ

Лариса СЕМЕНЮК

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
кафедра української літератури,
вул. Винниченка, 30а/308, Луцьк, Україна, 43025
тел.: (+380332)24-90-48, e-mail: nediljalar@gmail.com*

Українську історико-героїчну поезію першої чверті XVII століття розглянуто крізь призму козацької свідомості, що укладається в систему поглядів, притаманних українській нації загалом. Її основу становить ідея захисту вітчизни, що передбачає наявність таких рис, як мужність, відданість справі, героїзм, непримиренність до ворогів. Аналіз текстів засвідчує появу державотворчих тенденцій в українській літературі кінця XVI – початку XVII століття.

Ключові слова: козацтво, козацька свідомість, історико-героїчна поезія, поема, державотворчі ідеї.

Від часу зародження козацтва (кінець XV – початок XVI століть) у свідомості сусідніх народів і загалом зарубіжних історичних документах починає приживатися характеристика України як «козацької нації», «країни козаків», «козацької республіки» та ін. Згодом «козацтво почало входити в літературу як тема, як проблема, як горнило українського менталітету» [2, с. 112]. Козацька психологія з її духом лицарства, тобто готовністю служити високій ідеї, громаді, ставати на оборону гнаного, переслідуваного позначається на ментальності «козацьких» українців загалом – від «січовиків» (колишніх селян і міщан) до людей освіченого, шляхетського та почасти духовного стану. Внаслідок цього українська духовна сфера збагачується не лише історичними піснями і думами фольклорного характеру, а й професійними (книжними) зразками історичної літератури, присвяченої козакам і козацтву. Апогеєм цього процесу стали події середини й другої половини XVII століття, коли козацька Україна завдяки військовому й дипломатичному таланту гетьмана Богдана Хмельницького здобула державну самостійність, а далі стала втрачати здобуті завоювання. Це породило небачений досі сплеск історіографічної творчості, як народної, так і професійної.

Літературу періоду становлення, розквіту й занепаду української Козацької держави досліджувало багато знаних науковців XIX–XX століть. Їй присвячені праці М. Возняка, М. Грушевського, М. Драгоманова, І. Франка та ін. Проте увагу вчених здебільшого привертала народнопісенна творчість цієї бурхливої епохи. Авторська ж поезія цього періоду, в тому числі латиномовна й польськомовна, до недавня залишалася мало дослідженою. За радянських часів її вивчали переважно в соціологічному аспекті і лише в останні десятиліття почали розглядати в проекції на державотворчі ідеї (зокрема, в серії розвідок Валерія Шевчука [8; 9]).

Осмилення цієї спадщини під кутом зору відображеної в ній козацької свідомості, на наш погляд, є **доцільним та науково актуальним**, адже дасть змогу подивитися на історичне та духовне буття України, так би мовити, зсередини, очима очевидців та самих творців української історії XVII століття, безпосередньо причетних до складних, часто драматичних духовних шукань своєї доби. За методологічну засаду такого підходу беремо настанову В. Шевчука про необхідність позбутися сучасних стереотипів щодо реалій давніх часів з тим, щоб збагнути спосіб мислення людей, котрі творили історію й літературу свого часу [9, с. 133].

Мета цієї статті – дискурс козацької свідомості, відображеної в історико-героїчній поезії першої чверті XVII століття. При цьому під козацькою свідомістю розуміємо систему ідей та концептів, притаманних певному культурному середовищу, що сформувалося в українському суспільстві козацької доби та було носієм нового художнього смаку, означеного терміном «козацьке бароко».

Історико-героїчна поезія доби козаччини – це величезний жанрово-тематичний поетичний комплекс – епінікіони, епітафіони, вірші на смерть, поеми, ляменти, панегірики, декламації, ліричні вірші і пісні, що відображають широкий спектр героїчної історії наших предків: описи битв, антифеодальних повстань, оспівування героїчних особистостей, козацьких гетьманів та ватажків (П. Сагайдачного, Б. Хмельницького, І. Сірка та ін.), описи військового побуту, вірші про турецько-татарські напади та розорення тощо.

Про особливості творення та функціонування історичної поезії козацької доби В. Шевчук пише: «Часом творці такої поезії самі брали участь у боях, іноді супроводжували військо, записували свіжі розповіді, як, наприклад, М. Пашковський, і ці розповіді переливали у дзвінке поетичне слово; часом користувалися (як І. Домбровський чи С. Кленович) історичними творами, зокрема літописами, – це тоді, коли робили вони виклади героїчних діянь свого народу. Вірші склалися з певних нагод («Острозька війна» на замовлення князя К. Острозького, вірші К. Саковича з нагоди смерті П. Сагайдачного тощо), але більша частина пам'яток – це прямі відгуки на ті чи інші воєнні події, котрі щойно відбувалися на очах у поета. Загалом кажучи, вся героїчна поезія XVI–XVII ст. – це животрепетне відбиття того бурхливого часу» [9, с. 96–97].

Творцями такої поезії були люди різних суспільних станів і поглядів, проте всі вони тією чи іншою мірою є носіями козацької свідомості, що виявилася на рівні ідей та концептів. Зокрема, С. Кленович у poemі «Роксоланія» (1584) нагадав читачеві героїчне минуле України, щоб показати її не як частину Польщі, а як етнічно само-

достатню країну, народ якої вірний своїм традиціям та має давню звичаєву й історичну закоріненість на цій землі. Симон Пекалід у поемі «Про Острозьку війну під П'яткою» (1600) порушив «питання єдності чи розламу, єдності і незгоди, такі завжди актуальні для нас і вельми болючі, бо саме в них криється секрет великих наших національних бід» [9, с. 190]. У своїй «Побудці» Й. Верещинський (1594), як і М. Пашковський у творі «Україна, татарами терзана» (1608), прагнуть спонукати українську шляхту до оборони Вітчизни від турецько-татарської агресії: «Увільніть бідних в'язнів у турецьким краї» [1, с. 129]. І. Домбровський у «Дніпрових каменах» (1619) мав іншу мету – вітаючи католицького єпископа в Києві, він нагадав йому героїчну історію української землі і закликав служити саме цьому народові. Ректор Київської братської школи К. Сакович у «Віршах на жалісний погреб Петра Конашевича Сагайдачного» (1622) підіймається до того, що проголошує думку про єдність провідника і народу (козацтва) в боротьбі за національні й соціальні права та вольності. Усі ці твори є виразно публіцистичними, часто агітаційними; кожен із авторів у той чи інший спосіб прагне вплинути на суспільну свідомість, переслідує не лише художні, а й ідеологічні цілі. Така література, за словами М. Наєнка, «не була «чистим» мистецтвом, а творилася у зв'язках із якимись практичними потребами», що, на думку дослідника, є ознакою ренесансної творчості [2, с. 132]. З іншого боку, як визнав учений, такі мотиви притаманні й бароковій літературі в Україні, яка розвивається як пряме продовження Ренесансу.

«Ця поезія, – за словами В. Шевчука, – була животрепетна, бойова, активна, злободенна, охоплювала вона майже всі суспільні події того часу. Турецько-татарські напади, Хотинська війна 1621 р., Визвольна війна Б. Хмельницького, оборона Чигирини 1677 р., навіть Віденська війна з турками – викликають у поетів не тільки гарячу реакцію, не тільки щире бажання зафіксувати в поетичному слові ті чи інші історичні події, подавши їх докладний опис, але й прагнення осмислити, посперечатися, сказати своє слово, відбити свою політичну орієнтацію, нагадати про національні біди, засудити недоліки, – і все для того, щоб знов-таки закликати до героїчного чину» [9, с. 98].

Ці твори, що написані по гарячих слідах воєнних дій, віддзеркалюють комплекс ідей, характерних для козацької доби. Насамперед вони ілюструють високий рівень самоусвідомлення українських поетів XVII століття – співців козацтва і пов'язаних з ним чеснот («цнот»). Їхні вірші підтверджують думку Миколи Сумцова, висловлену на сторінках журналу «Киевская старина» 1885 року: «Силою своєї національної свідомості українські (в оригіналі «южно-русские». – Л. С.) люди початку XVII ст. стояли дуже високо, вище українських людей кінця XVII ст., не згадуючи вже значно пізнішого часу, коли настало загальне духове зубожіння і здрибнення» [Цит. за: 3, с. 109]. Тут ідеться не стільки про українську знать, аристократію, скільки про козацько-селянське та міщанське середовище, яке відіграло особливу роль у державотворчих процесах того часу. На цьому наголосив В. Шевчук у книзі «Козацька держава»: «Відома річ, що зародки козацького державотворення з'являються-таки в XVI столітті, і почалося воно від самоорганізації оборони населення від татарських нападів. Очолило цю самоорганізацію українське магнатство, саме тому в XVI столітті на чолі козаків бачимо князів (Вишневецькі, Ружинські), старост (Дашкевич, Претвич) тощо, тобто

відбувався надзвичайно цікавий процес злиття верхів суспільства з низами (те, що М. Стрийковський назвав «єдністю» чи «згодою»), – процес вельми необхідний для кристалізації національного тіла. Згодом Польща, треба признати, зрозуміла цю велику собі небезпеку і немало сили поклала на розбиття цього альянсу, переманивши аристократію нашу в католицизм і в той спосіб відірвавши її від свого народу, а це значить, що народ обезголовився, відтак натуральний процес державотворення почав творитися лише знизу, з козацько-посполитих мас, захопивши тільки незначну частину української шляхти» [8, с. 25].

Отож розглянемо, які ідеї були притаманні цьому середовищу, спираючись на творчість поетів першої чверті XVII століття. Насамперед відзначимо, що автори художніх творів славлять козаків та їх полковників, воєначальників як справжніх героїв, захисників нації, готових мужньо «отчизнѢ служити», «за волность еи и свой живот положить» [6, с. 322], – князя Михайла Вишневецького (анонімний «Епіцедіон»), гетьмана Петра Сагайдачного («Вірші» К. Саковича). Автори не заперечують, навіть наголошують, що Річ Посполита – це та держава, яку захищають і за яку воюють князі та гетьмани з козаками, але, окрім того, у віршах фігурують й інші поняття: «отча сторона», «рідний край», «отчизна», Україна (ця назва в українській поезії вперше вжита невідомим автором поеми «Епіцедіон», 1585). Отже, захищаючи кордони Речі Посполитої, князі та гетьмани зі своїм військом ставали і в оборону України (як рідного краю, отчої сторони). Козаки як захисники України чи не вперше прославляються в «Епіцедіоні», створеному на честь Михайла Вишневецького:

Дякувати долі: є на Дніпрі потужні
України оборонці, сміливі і мужні,
Котрі гострих шишаків зовсім не бояться,
Котрі силі хижій, злій здатні опираться [5, с. 188].

Зрештою, і сама Польща значно потерпала б, «коли б хижих над Дніпром наші не спиняли» [5, с. 188].

Козацькі панегіристи славлять козаків навіть тоді, коли стоять на відмінних від них позиціях. «Славлю я зброю й мужів з-за порогів, розбитих у битві...» [4, с. 291], – проголосив придворний поет князів Острозьких Симон Пекалід у латиномовній поемі «Про Острозьку війну під П'яткою». Тут позитивною, державотворчою силою ще залишається аристократія, а деструктивною, руйнуючою – запорозькі козаки К. Косинського. Цікаво, що козаків тут названо «плем'ям», а за їх виступ проти Острозьких – «змовниками». Повстання К. Косинського подано як недостойне, негідне, небоже і деструктивне до української державної традиції, адже воно запалило «свавілля свобідної влади». Попри це, автор сповнений симпатії до козаків. Хортиця для нього «вірна захисниця люду всякого», із симпатією описано й морські походи запорожців.

Найдокладніший опис козаків одним із перших у нашій літературі створив Мартин Пашковський у низці поем: «Україна, татарами терзана» (Краків, 1608), «Дії турецькі і змагання козацькі з татарами» (Краків, 1615), «Розмова козака запорозького з перським гінцем» (Краків, 1617). Поет захоплюється героїчними діями козаків, не раз виявляє

український патріотизм, особливо у творі «Україна, татарами терзана», де Україна говорить:

Славний народі сурмацького спадку,
Гада страшного не бійся нападку!
О дорогії і милії діти,
Русьтесь, бо мати одна є на світі.
Вас є немало синочків моторних,
В ліс заженете розбійників чорних [1, с. 152].

Вершиною козацького панегіризму першої чверті XVII століття треба вважати «Вірші на жалісний погреб Петра Конашевича Сагайдачного» К. Саковича. За словами В. Шевчука, «вірш особливий тим, що на козаків автор дивиться як на державоносну еліту і підносить, оспівує, декларує козацького вождя як правителя нації – досі так козацьких проводирів не трактували» [9, с. 277]. Поет акцентував лицарські риси та шляхетність Петра Сагайдачного. Він наголосив, що запорізьке військо репрезентує всю націю:

Бывалы межы войском тым князьѣ и паны,
С которых выходили добрыи гетьманы [6, с. 323].

Похвалу запорізькому війську як військової еліти «славних слов'ян» містить польськомовна поема «Лабіринт, або Заплутана дорога» (1625) київського поета Хоми Свлевича:

В кожній-бо країні
Поміж вуха людської ймення славно лине
Запорозького війська, вельми бойового,
На землі і на морі в Марсі звияжного [4, с. 598].

Запорізьке військо славиться за те, що б'є «турських башів» і татарських мурз, вганяє гострого меча «у ворожі груди», валить турецькі мури і наганяє на турків страх. З того «велично сила їхня під хмари сходить». Козаки визволяють бранців, тому слава козацька житиме вічно на землі.

Неоднозначне ставлення до козаків виявляє польсько-український поет Б. Зиморович, «останній співець Роксоланії», як писав про нього В. Шевчук [9, с. 343]. У творі «Пам'ятка війни турецької, польським народом перенесеної» (1623) поет писав про козаків-найманців з іронією, а запорожців, котрі під Хотиним захищали рідний край, славив як героїв, захоплювався їх мужністю у боротьбі з турками: вони – «лицарство запорозьке», «звисяжці уславлені» [7, с. 152–158].

З-поміж козацьких чеснот, таких як самовідданість справі, героїзм волелюбність, козацькі поети насамперед цінують свободу («вольність»), бо, як зазначав К. Сакович, «Най-большую реч межы всѣми сужу волность» [6, с. 322]. До вольності, каже поет, «рыцерьѣ въ войнах доступують. / Не грошми, але крвю ся еи докупають» [6, с. 323], отже говориться про збройний шлях визволення. Саме так здобуває «вольність» запорізьке військо.

Поети виявляють свою одностайність у розумінні героїчності як людського чину: воїн тільки тоді герой, коли, «добро кохаючи», карає зло. Таким злом у віршах цього часу насамперед є завойовники – турки і татари.

Захист України від ординців – важливий постулат козацької свідомості. Так, захисником від ординців постає князь Михайло Вишневецький в «Епіцедріоні» невідомого автора. Головна справа життя князя – оборона кордонів України від турків і татар:

Він надійним був щитом цілій Україні,
Пам'ятає силу ту бусурман донині... [5, с. 171].

Мужнім рицарям завжди Україна рада,
Бо щороку від татар – підступи і зрада,
Не допустить добрий син землю плондрувати,
Буде власними грудьми матір заступати [5, с. 178–179].

У віршах М. Пашковського козаки постають як рицарі, адже вони борються «з поганими», тобто турками й татарами:

Сто козаків як буде з рушницями битись,
То тьмі здолають шиї татарські зломити... [1, с. 163].
(«Дії турецькі і змагання козацькі з татарами»).

Захисником України від турків і татар, її «твердою обороною» змальовано запорізьке військо у «Віршах» К. Саковича, бо «где запорозцов н'ѣт, татарин впадаєт» [6, с. 323].

Козацьким поетам першої чверті XVII століття чужі міліарні настрої: «вони не тішаться війною задля війни, подвигами задля подвигів, вони бачать глибше» [9, с. 98]. Так, розрізнення воєн справедливих і несправедливих, засудження нападницьких і віроломних воєн простежуємо вже в анонімному творі «Битва під Оршею 1515 року». Моральну вину за кровопролиття в цій війні автор поклав на московського князя Василя Івановича, який порушив хресне цілування і віроломно зламав мир між Литвою та Московією [1, с. 78–85].

Особливість твору Симона Пекаліда «Про Острозьку війну під П'яткою» В. Шевчук вбачав у тому, що він «істотно коригує наше уявлення про козацькі повстання і велить з-поміж них розрізнити «Божі», які мали на меті оборону краю від ворога, національне визволення, і безбожні, міжусобні, грабіжницькі, в яких брати участь – це розпалювати гнів Божий. Тобто йдеться про війни із гуманною підосновою та війни задля корисливих цілей, які й чинили міжусіб'я та братовбивство на рідній землі. Саме за таке і вважає Симон Пекалід повстання Криштофа Косинського» [9, с. 198].

Думку про справедливі й несправедливі війни висунув М. Пашковський у творі «Україна, татарами терзана»:

Війни – святі, як боронять свободу,
Несправедливі ж – прокляті з породу,
Несправедливість – годиться відбитись,
Прямо чи криво, аби боронитись [1, с. 155].

Разом із тим поет виступає проти внутрішнього розбрату, міжусобиць, які завжди нищили Україну:

Ось міжусіб'я до чого призводить,
Внутрішні чвари синам моїм шкодять,
Прошу, отямтесь, сини мої милі,
Разом рятуємось у смутній цій хвилі [1, с. 157].

Отже, Україна має зібрати сили й піднятися з руїни, із занепаду й сама захиститися від зовнішніх небезпек:

Будете в шані чужих ви народів,
В смороді бути нікчемства вже годі.
Бридко в ярмі: бог фортунить такому,
Хто знайде силу у ділі святому [1, с. 158].
(«Україна, татарами терзана»).

На думку К. Саковича, «Кгда ж война для тых толко причин маєт быти, / Себе от кривд и иных так же боронити» [6, с. 325]. Війна, каже поет, – це брудна справа, але необхідна, бо «Кто бовѣм за ойчизну не хочет вмирати, / Тот потом зъ ойчизною мусить погибати» [6, 325]. Разом із тим, поет рішуче виступив проти міжусобних («домових війн»).

Співці козацтва оплакують померлих і загиблих воїнів-козаків та їх ватажків – князів, гетьманів – в епінікіонах, епіцедіонах, епітафіонах, віршах на погреб, плачах, ляментях, панегіриках і декламаціях. У цих творах насамперед наголошено на такій якості, як служіння народові, вітчизні та інших добродійствах («цнотах»), які козаки чинять для народу і в ім'я народу. Поряд із оплакуванням конкретних осіб із козацького середовища поети змальовують той стан, у який потрапила Україна внаслідок численних воєн і боротьби за свободу.

Одна зі сторін козацької свідомості – ставлення до сусідніх держав – Москви, Польщі і Туреччини. Ставлення до Москви та московитів бачимо вже в анонімній поемі «Епіцедіон» (1585) на честь князя Михайла Вишневецького:

Як і ми, й Москва від них часто потерпає,
Так-бо сталося, що їх за сусідів маєм.
Не виборюють у нас волю, незалежність,
Мають око заздрісне на чужу маєтність.
Тої волі, що у нас, злодії не знають,
Тільки задля користі шаблю підіймають... [5, с. 187].

«Тут маємо не тільки гостру характеристику сусіднього народу, але своєрідне заперечення, що вони нам близький народ, і ствердження, що допомоги від них чекати годі; постулат же вольності, поставлений автором для своєї землі, не лише свідчить, що поет був свідомо настроєним українцем, а й те, що подібні думки почали в тодішньому українському суспільстві з'являтися, а це було ще до першого національно-визвольного

повстання Г. Лободи та С. Наливайка» [9, с. 172]. Зрештою, хоч автор і ставиться до московитів негативно, та хотів би: «А коли б між християн та була ще згода, / Не терпіли б, як тепер, їхні землі шкоди» [5, с. 187].

У «Побудці» Й. Верещинського яскраво описано підступно-жорстоку вдачу турків та їхні завойовницькі методи. Поет уподібнив турків до антихриста:

Цей народ знікчемнілий страхом всіх тримає,
Як до когось приходить – тільк його лякає [1, с. 129].
або:
Божі й людські справи безсоромно плута,
Як розпусний антихрист, всіх страхом він кута [1, с. 134].

Турків як непримиренних ворогів християн показано і в поемах М. Пашковського, зокрема в поемі «Дії турецькі і змагання козацькі...», де поет наголосив:

У поган отожд кожен невірник, як кажуть,
Всіх чи путем, чи ланцем, чи ликом пов'яжуть [1, с. 171].

Отже, козацька свідомість, відображена в історико-героїчній поезії першої чверті XVII століття, укладається в систему поглядів, притаманних українській нації взагалі: її основою є розуміння того, що захист вітчизни – свята справа для козаків, яка передбачає наявність таких рис, як мужність, відданість справі, героїзм, непримиренність до ворогів. «Оце високе самоусвідомлення українських поетів XVII ст., прив'язаність їхня до бід і слави свого часу – одна з найсимпатичніших рис їхньої поезики» [9, с. 99]. І хоча часом авторам властиві трагічні передчуття через втрату своїх ватажків, руйнування рідної землі, проте загалом дух цієї поезії гуманістичний: поети славлять козаків як захисників Вітчизни, а війни – визвольні, «за вольність». «Оцей гуманістичний пафос героїчної поезії XVI–XVII ст. робить її не тільки глибоко симпатичною, а надає їй неперехідного значення, адже головні засади цієї поезії відповідають сучасним нашим думкам і сучасному поглядові на війну та зброю...» [9, с. 99].

Українська історико-героїчна поезія засвідчує появу державотворчих тенденцій в українській літературі кінці XVI – початку XVII століть. Вона також підтверджує високий рівень національної свідомості як авторів, так і тієї частини української суспільності, яка, захищаючи Річ Посполиту від татар, починала вже думати про волю отчого краю, бо сприймала його як вітчизну.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Марсове поле. Героїчна поезія на Україні (друга пол. XVII – поч. XIX століть) : у 2-х кн. Кн. 1. – Київ : Молодь, 1989.
2. Наєнко М. Художня література України. Від міфів до модерної реальності / М. Наєнко. – Київ : ВЦ «Просвіта», 2008. – 1064 с.
3. Славутич Яр. Гетьман Сагайдачний у віршах К. Саковича (1622) // Славутич Яр. Дослідження та статті. Меч і перо. Українська література на Заході. – Едмонтон : Славута, 2006. – С. 108–125.

4. Слово многоцінне. Хрестоматія української літератури, створеної різними мовами в епоху Ренесансу (друга половина XV–XVI століття) та в епоху Бароко (кінець XVI–XVIII століття) / упорядники: В. Шевчук, В. Яременко : у 4 кн. Кн. 1. – Київ : Аконіт, 2006.
5. Українська поезія XVI століття / упоряд., вступ ст. та приміт. В. В. Яременка. – Київ : Радянський письменник, 1987. – 287 с.
6. Українська поезія. Кінець XVI – поч. XVII ст. / упоряд. В. Колосова, В. Кречотень. – Київ : Наукова думка, 1978. – 431 с.
7. Українська поезія XVII століття (перша половина): Антологія / упоряд. В. Яременко. – Київ : Радянський письменник, 1988. – 360 с.
8. *Шевчук В.* Козацька держава. Етюди до українського державотворення / В. Шевчук. – Київ : Абрис, 1995.
9. *Шевчук В.* Муза роксоланська. Українська література XVI–XVIII століть : у 2-х кн. Кн. 1.: Ренесанс. Раннє бароко / В. Шевчук. – Київ : Либідь, 2004. – 400 с.

*Стаття надійшла до редколегії 23.01.2017
Прийнята до друку 15.02.2017*

DISCOURSE OF THE COSSACK HISTORICAL CONSCIOUSNESS IN UKRAINIAN HEROIC POETRY OF THE FIRST QUARTER OF THE 17TH CENTURY

Larysa SEMENYUK

*Lesya Ukrainka Eastern European National University,
Ukrainian Literature Department,
30a/308, Vynnychenka Str., Lutsk, 43025, Ukraine,
tel (+380332)24-90-48, e-mail: nediljalar@gmail.com*

Ukrainian historical and heroic poetry of the first quarter of the 17th century is. Is considered through the prism of the Cossack consciousness that fits into a frame of reference, which is typical for the Ukrainian nation as a whole. It is based on the idea of defending the homeland, which implies the existence of such traits as courage, dedication, heroism, irreconcilability towards enemies. Text analysis confirms the appearance of state trends in the Ukrainian literature of the late 16th – early 17th century. Literature of the period of incipience, zenith and decadence of the Ukrainian Cossack state was researched by many outstanding scholars of the 19–20th centuries. Works by Mykhaylo Voznyak, Mykhaylo Hrushevskyy, Mykhaylo Drahomanov, Ivan Franko etc. were devoted to it. However folk-singing activity of this epoch mostly attracted scholars' attention. Authorial poetry of this period, including that in Latin and Polish, until recently was unexplored. During the Soviet times it was studied in sociological aspect and only during the last century it was considered as projected in ideas of creating the state (especially in Drahomanov a series of research by Valeriy Shevchuk). Recognition of this heritage from the perspective of a displayed consciousness in it, from our point of view, is efficient and scientifically actual.

Keywords: Cossacks, Cossack consciousness, historical and heroic poetry, poem, state trend.